

УДК 331.101

ЧЕКУШИНА ЮЛІЯ,*старший викладач кафедри менеджменту Дніпропетровського інституту
Міжрегіональної академії управління персоналом*

ГЕНЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ "ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ПРАЦЯ"

У статті досліджено підходи до визначення економічного аспекту категорії "інтелектуальна праця". Виконано детальний ретроспективний аналіз поглядів представників різних напрямів економічної теорії на проблеми інтелектуальної праці. Розглядаються пропозиції сучасних дослідників щодо визначення зазначеної категорії. Зроблено висновок про можливість дослідження інтелектуальної праці із застосуванням трьох підходів: причинно-наслідкового, факторного, особистісного. Представлено характеристики працівника інтелектуальної сфери.

Ключові слова: інтелектуальна праця; характеристики інтелектуальної діяльності; інтелектуальний потенціал суспільства; інтелектуальна власність.

Постановка проблеми та стан її вивчення. У сучасних умовах під впливом науково-технічного прогресу докорінним чином змінюється як місце, так і роль людини у виробничому процесі. Відповідно змінюються якісні характеристики її трудової діяльності. У зв'язку із цим учені активізували дослідження висококваліфікованої праці та праці найвищої кваліфікації, для яких характерна безпосередня реалізація наукових та інтелектуальних досягнень.

Розвиток теоретико-методологічних та прикладних проблем інтелектуальної праці, а також якісних характеристик робітника інтелектуальної праці відображені в роботах В. Д. Базиловича [1], В. М. Гейця [2], О. В. Кендюхова [3], І. І. Моторної [4], В. Г. Щербак [5]. Ідею про домінуючу роль знання та інформації в суспільстві та виробництві впроваджують такі іноземні автори, як Дж. Стиглиць [6], Р. Б. Рейч [7], Р. В. Коннел [8], В. П. Колесов [9], С. Г. Міхнева [10]. При цьому варто зазначити, що серед учених немає єдності поглядів стосовно змісту поняття "інтелектуальна праця". Найпоширенішою є думка про те, що, з одного боку, це прояв освітньо-професійної компоненти трудового потенціалу, розвиток якої є необхідною передумовою включення цього потенціалу в господарський процес в умовах швидкоплинних технологічних змін. З іншого боку, інтелектуальна праця розглядається як самостійна компонента трудового потенціалу, що вивисується над освітньою та професійно-кваліфікаційною компонентами, генетично пов'язана з ними, але не зовсім зводиться до них, а є якісно новим формуванням [11].

Мета цієї статті полягає в тому, щоб на основі концептуально-хронологічного методу аналізу теоретичних поглядів на сутність інтелектуальної праці вдосконалити визначення цієї категорії, запропонувати актуальні напрямки досліджень.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, теоретичним підґрунтям системного аналізу феномена інтелектуальної праці та її особливості ролі в ринкових відносинах є дослідження англійського економіста кінця ХІХ ст. А. Маршалла. А. Маршалл особливого значення надавав процесу формування пра-

цівника нового типу, а також удосконаленню його здібностей на основі спеціальних знань. Учений вважав, що вплив освіти й професійного навчання невпинно зростатиме в контексті результативності праці [12, с. 209].

Розвиваючи цю тезу, сучасний український дослідник В. Мандибуря звернув увагу, що "...вартість коштів, авансованих у розвиток робочої сили найманого працівника для нього особисто окремо не зростає. Він отримує лише таку величину вартості, що, у кращому випадку, відповідає витратам на просте відтворення його особистої спроможності до праці, тобто робочої сили. Що ж стосується зростання спроможності людини до праці більш високого кваліфікаційного рівня, то це відбувається внаслідок додаткових капіталовкладень. Ідеться про частину витрат на освітню та професійну підготовку найманих працівників, які дійсно приносять додаткову вартість..." [13, с. 31-32].

Одним із перших інтелектуальну працю як економічну категорію дослідив американський економіст П. Дракер у своїй роботі "Нове суспільство" (1950 р.), визначивши її в контексті науки управління як працю, пов'язану з обробкою наявної й отриманням нової інформації. Учений також розділив працівників на дві категорії залежно від їх мобільності й характеру відносин із роботодавцем: працівники знань (мобільні, незалежні); працівники послуг (не мобільні, залежні). До "працівників знань" П. Дракер відносив програмістів, аналітиків, працівників бібліотек та архівів тощо. У цю групу він виділив також працівників із високим рівнем освіти або пов'язаних із поширенням (продукуванням) знань - учених, викладачів, студентів.

Основними характеристиками інтелектуального працівника вчений уважав: автономність; високу самостійність; внутрішнє прагнення до постійного вдосконалення власних здібностей; одноосібне володіння своїми власними "засобами виробництва" [14, с. 50].

Оригінальне бачення особливостей економіки та суспільства інформаційної доби презентував амери-

канський економіст Ф. Махлуп у книзі "Виробництво та розповсюдження знань у США" (1962 р.). На відміну від робіт інших економістів, у яких розглядалися окремі проблеми економіки освіти та наукових досліджень, праця Ф. Махлупа була першою в американській економічній літературі спробою висвітлити широке коло питань щодо "індустрії знань". "Індустрія знань", як її уявляв собі Ф. Махлуп, включає численні види людської діяльності, які він об'єднав у п'ять груп: наукові дослідження й розробки (систематичне застосування результатів, отриманих у процесі прикладного дослідження); освіта; засоби масової інформації (на той час - телебачення, преса, радіо, пошта тощо); інформаційні машини (ЕОМ); інформаційні послуги.

Ф. Махлуп запропонував такі характеристики працівника "індустрії знань", які, на наш погляд, відповідають сучасному поняттю "робітник інтелектуальної праці". Він указував, що такий працівник орієнтований на оперування інформацією та знаннями. Відзначав фактичну його незалежність від факторів власності на засоби виробництва, високу мобільність і прагнення до діяльності, яка відкриває перспективи самореалізації навіть за умов втрати тимчасової матеріальної вигоди [15, с. 455].

Розробкою новаторських, як на той час, поглядів Ф. Махлупа займалися провідні економісти, соціологи та філософи другої половини ХХ ст.: Д. Белл, Г. Беккер, Е. Тоффлер, Й. Масуда, М. Кастельс, К. Мей та інші. Вони почали активно досліджувати сутність і зміст категорії "інтелектуальна праця" в аспекті змін, які відбулися в ринковій економіці доби інтелектуального суспільства. Наприклад, Д. Белл у науковій роботі "Становлення постіндустріального суспільства: спроба соціального прогнозування" (1973 р.) зазначив, що структурні й технологічні зміни зумовлюють нові риси праці - здебільшого її інтелектуальний характер. Він також звернув увагу на визначальну роль професійної освіти й компетентності [16, с. 12-24].

У 1964 р. американський економіст Г. Беккер в аналітико-емпіричному аналізі під назвою "Людський капітал" надав визначення такому економічному ресурсу, як освіта. За Г. Беккером, витрати людини чи організації на освіту, підвищення кваліфікації, розвиток навичок, піклування про здоров'я слід уважати не витратами, а реальними інвестиціями в людський капітал.

Американський соціолог Е. Тоффлер у своїй роботі "Шок майбутнього" (1970 р.) підійшов до визначення економічної категорії "інтелектуальна праця" через надання характеристик працівника в їх інноваційній компоненті. Е. Тоффлер констатував у своїй роботі "Третя хвиля" (1980 р.), що праця набуває приватно-побутового характеру. Робочі місця, пов'язані з опрацюванням інформації, інформаційна виробнича інфраструктура переносяться до приватних приміщень ("електронних котеджів"). Відповідних змін зазнають й умови праці: "... праця стає не такою монотонною, менш фрагментованою, а кожен індивід виконує більшу кількість завдань..." [17, с. 437].

Футуролог Й. Масуда у роботі "Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство" (1980 р.) передбачив, що новий технологічний рівень виробництва неодмінно змінить умови праці: "Розвиток інформаційно-продуктивних сил поряд зі швидким зростанням (унаслідок автоматизації) матеріальної продуктивної сили веде до звільнення людини,

зменшення її залежності від безпосередньої праці й збільшення кількості її вільного часу; ... виникне високорозвинуте масове суспільство з творчим знанням, у якому всі люди відчуватимуть своє життя як цінність..." [18, с. 41, 43, 47].

Про невідворотність модифікації праці та капіталу на ключових засадах інформаційного суспільства наголошував апологет "мережевої економіки" М. Кастельс у монографії "Інтернет-галактика". Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства" (2001 р.). На наш погляд, провідна думка дослідника була такою: зростає роль робочої сили, яка здійснює пошук, обробку та поширення інформації, ефективно застосовує інформаційно-комунікаційні технології, є гарантом інновацій, продуктивності та конкурентоспроможності. "Така робоча сила, - наголошував він, - повинна бути високоосвіченою та ініціативною. Компанії, великі чи малі, залежать від якості та автономності працівників. Якість вимірюється не тільки роками, витраченими на освіту, а й типом освіти. Працівник в Інтернет-економіці повинен репрограмувати свої навички, знання та спосіб мислення відповідно до змін завдань у бізнес-середовищі, яке постійно розвивається. Кадри, здатні до самопрограмування, вимагають особливого типу освіти. Запас знань та інформації, накопичений у пам'яті працівника, може збільшуватися та видозмінюватися протягом його трудового життя. Це має надзвичайні наслідки для вимог, що висуваються до системи освіти як під час базового навчання, так і під час постійної перепідготовки та підвищення кваліфікації упродовж життя..." [19, с. 90-91].

К. Мей у роботі "Інформаційне суспільство. Скептичний погляд" (2004 р.) стверджував, що інформаційна економіка розвивається на соціальних засадах, притаманних економіці матеріальних цінностей: "... класовий характер відносин між найманими працівниками та роботодавцями за інформаційної ери не зазнав змін, оскільки інформаційне суспільство є соціально поділеним за принципом приватної інтелектуальної власності. Власники засобів інформаційного виробництва контролюють ресурси, необхідні для високопрофесійної роботи, і в такий спосіб посилюють свою владу над найманими інформаційними працівниками..." [16; 20, с. 93]. Засобами контролю він уважав авторське право, патенти, торговельні марки тощо. К. Мей констатував, що інтелектуальна праця потерпає від недоліків, які притаманні будь-якому різновиду праці індустріальної доби. Виробнича цінність інформаційних ресурсів спонукає капіталістів привласнювати їх та унеможлилювати загальний доступ до них. На думку К. Мея, "... у реальному світі контрактної праці, дорогого дослідницького обладнання та інших перешкод незалежному винахідництву ... креатори-винахідники - це лише "найманий мозок", а не самостійні дослідники...". Попри оптимістичні сподівання теоретиків інформаційного суспільства, К. Мей не вважав його сприятливим для найманих працівників сфери знань, оскільки "результати інтелектуальної праці останніх у підсумку неминуче стають приватною власністю роботодавців. Інформаційна ера не лише не змінила природи капіталізму, але навіть поширила ареал чинності приватної власності на інтелектуальну сферу, на знання та інформацію, які раніше перебували здебільшого під владою громадськості або держави..." [20, с. 94-97]. Іншими словами, К. Мей звернув увагу дослідників на соціальну складову інтелектуальної праці.

Про зростання значення інтелектуальної праці в житті суспільства й перетворення творчого підходу до неї на господарський феномен висловив власну думку російський економіст та соціолог В. Л. Іноземцев. Можна погодитися з його концепцією, що це є результатом трьох фундаментальних змін: "По-перше, у постіндустріальному суспільстві матеріальні потреби більшості людей досить повно задовольняються за рахунок порівняно нетривалого робочого часу. По-друге, наука й знання стають безпосередньою продуктивною силою, їх носії - уособлені досягнення нації, а цінності, пов'язані з освітнім рівнем та інтелектуальною діяльністю, - надійними орієнтирами для нових поколінь. По-третє, радикально змінюється сутність споживання: акценти в цій сфері зміщуються на нематеріальні блага, а засвоєння людиною інформації, розвиваючи здатність до генерації нових знань, фактично робить споживання елементом виробництва..." [21, с. 4].

Дослідженню соціального аспекту інтелектуальної праці присвятила свої наукові роботи російський соціолог Л. О. Лебедінцева. Вона визначила цю категорію так: "...якісно новий вид трудової діяльності, результат інтелектуалізації виробничої діяльності; за генетичну основу має розумову працю (духовне виробництво), проте за своїм характером і змістом спростовує традиційне протиставлення фізичної та розумової праці (матеріального виробництва проти духовного), є інформаційно ємним і продуктивним. У вузькому значенні інтелектуальна праця - це сукупність творчих видів розумової діяльності..." [22, с. 74].

Її співвітчизниця Т. В. Смирнова запропонувала власне формулювання, але не інтелектуальної праці, а інтелектуальної діяльності. "Інтелектуальна діяльність, зазначає російський економіст, - це вид трудової діяльності, що здійснюється в будь-якій сфері економічної діяльності за допомогою інтелектуальних здібностей індивіда й спрямований на роботу з інформацією" [14, с. 45-53].

Аналіз сучасної наукової економічної літератури показав, що найчастіше дослідники вживають різні синоніми поняття "інтелектуальна праця" винятково в аспекті формування й розвитку інтелектуального капіталу: "інтелектуальна трудова діяльність", "інтелектуально-інноваційна діяльність", "інтелектуалізація трудової діяльності". Використовуються й такі поняття, як "ідна праця", "інтелектуальна праця", "працівник інтелектуальної праці". Інколи вживаються такі визначення, як "розумова", "творча", "інформаційна" праця, "така, що пов'язана зі знаннями", "висококваліфікована", "інтелектуально активна" тощо [23; 24].

На підставі визначень категорії "інтелектуальна праця", наведених вище, запропонуємо три підходи до її дослідження: причинно-наслідковий, факторний, особистісний. Причинно-наслідковий підхід дозволяє розглянути інтелектуальну працю як рушійну силу розвитку інтелектуального потенціалу суспільства, який формується під впливом не лише природних та економічних, але й інституційних чинників. В умовах постіндустріального суспільства зростає роль уречевлених та неуречевлених складових інтелектуального потенціалу. Уречевлені складові втілені у формах об'єктів інтелектуальної власності (літературні твори й наукові праці, витвори мистецтва, винаходи, патенти, промислові зразки, товарні знаки, фірмові найменування та комерційні позначки, а також всі інші права власності, які нале-

жать до інтелектуальної діяльності); інформаційних та комунікаційних технологій (комп'ютерні апаратні засоби, засоби передавання даних, програмні продукти тощо). Неуречевлені складові, освіта й наука є гарантією економічного зростання та переходу від індустріального до інформаційного суспільства. Як неуречевлена форма інтелектуальна праця втілюється у виробництві через винаходи, ноу-хау, розробки та проекти. На нашу думку, її матеріальна вартість - це інтелектуальний капітал, що має вартість (рента або дохід від праці) і стає надприбутком.

Факторного підходу дотримується відомий український економіст О. А. Грішнова [25]. Погоджуючись, визначимо місце інтелектуальної праці як фактора виробництва.

Інтелектуальна праця, як і будь-яка інша, характеризується такими параметрами:

- предметом праці, тобто тим, на що праця спрямована. У випадку інтелектуальної праці - це інформація, представлена в тій чи іншій формі (дані, таблиці, схеми, малюнки, тексти тощо);

- засобами праці - сукупністю засобів, за допомогою яких люди впливають на предмети праці, видозмінюючи їх відповідно до власних цілей і потреб. Щодо інтелектуальної праці, засоби можна поділити на дві складові: невід'ємні від працівника (розумові здібності, знання, навички) і ті, що полегшують процес інтелектуальної праці (персональні комп'ютери, різноманітна техніка тощо);

- результатом праці, тобто підсумком цілеспрямованого дієвого впливу працівника на предмет праці. Результатом інтелектуальної праці стає інтелектуальний продукт. Це може бути перероблена інформація як у матеріальному (бази даних, промислові зразки, інструкції тощо), так і в нематеріальному втіленні (ідеї, гіпотези тощо). Установлення ціни кінцевого результату інтелектуальної праці створює додаткові труднощі, що пояснюється нематеріальним характером інтелектуального продукту. Результати інтелектуальної праці мають максимізувати задоволення власних потреб працівника й відповідати вимогам часу та соціально-економічним очікуванням суспільства.

Особистісний підхід до дослідження інтелектуальної праці базується на необхідності виокремлення специфічних рис працівника. Виходячи з того, що інтелектуальна праця має творчий характер, її ефективність залежить від вольових та моральних якостей виконавця, його психофізичного стану.

Отже, підходи, який ми застосували, дозволяють, по-перше, визначити зміст поняття та надати відповідне формулювання, по-друге, - виокремити специфічні риси працівника інтелектуальної сфери.

На нашу думку, у вузькому значенні інтелектуальна праця - це *доцільна професійна розумова творча діяльність, спрямована на створення інтелектуального продукту, обробку та розповсюдження інформації*. У широкому значенні інтелектуальна праця - це *генерування ідей, виробництво та розповсюдження знань і нових технологій*.

Інтелектуальна праця умовно поділяється нами на інформаційно-ідеологічну, технологічну, управлінську. Представники інформаційно-ідеологічної сфери - це діячі науки, культури, мистецтва, освіти, засоби масової інформації, духовенства. Вони визначають і пропагують ідеали, цінності, духовні настанови. Працівники технологічної сфери - це великий загін фахівців ІТ-індустрії, до видів економічної діяльності яких належать розробка, впровадження й суп-

ровід програмної продукції, інформаційно-технічних комплексів, систем, мереж тощо. Управлінці - це менеджери вищої, середньої, низової ланок, які використовують знання та інформацію для накопичення й реалізації інтелектуального капіталу як першооснови й рушійної сили становлення інтелектуальної економіки.

Відповідно визначимо специфічні характеристики робітника інтелектуальної праці, а саме: здатність до інтерпретації та трансформації знань; наявність творчої компоненти праці; автономність, прагнення до незалежності від роботодавця; професійна мобільність; невіддільність від особистих засобів виробництва; володіння знаннями, навичками, досвідом, які є унікальними; орієнтація в діловому спілкуванні на партнерські відносини, а не на підпорядкованість; зростання професійних переваг із віком; свідомо спрямованість на отримання морального задоволення від праці, а не тільки на максимізацію доходу; зорієнтованість на інновації.

Висновки

Ретроспективний аналіз наукових праць фундаментів дослідження питань інтелектуальної праці показав, що вчені намагалися ставити та вирішувати їх у контексті економіки знань та інформаційного суспільства. Була зроблена спроба класифікувати інтелектуальну діяльність за видами (П. Дракер, Ф. Махлуп). До наукового обігу було введено поняття "робітник інтелектуальної праці", і тим самим виділено раніше не відомі якості працівника нового типу (А. Маршал, П. Дракер, Ф. Махлуп).

У розглянутих у статті теоретичних тлумаченнях інтелектуальної праці можна виокремити методологічні орієнтації та супутнє їм сприйняття соціальної дійсності. Маємо на увазі інформаційно-технологічний детермінізм і соціальний оптимізм у підходах Е. Тоффлера та Й. Масуди; соціально-економічний детермінізм і соціальний песимізм у підходах К. Мея; еклектичне поєднання інформаційно-технологічного та соціально-економічного детермінізму та соціального реалізму у підході М. Кастельса. На нашу думку, цим підходам притаманна, попри методологічні розбіжності, певна вибіркова концептуальна спорідненість, а саме: інтелектуальну працю не можна характеризувати однобічно - тільки з економічних позицій. У цієї категорії є виразний і потужний соціальний контекст.

Огляд визначень інтелектуальної праці, які наведені в сучасній науковій літературі, дозволяє погодитися в основному, але є необхідність уточнити й додати. На наше переконання, інтелектуальна праця - це доцільна, творча, розумова, професійна діяльність людини, спрямована на створення інтелектуального продукту, обробку та розповсюдження інформації. Інтелектуальна праця дає економічний ефект, ураховується в мікро- й макроекономічних показниках та має підприємницьку вартість (інтелектуальний капітал). Інтелектуальну працю можна досліджувати, застосувавши такі підходи: причинно-наслідковий, факторний, особистісний.

Визначення інтелектуальної праці, наведене в цій статті, охоплює широкий спектр видів трудової діяльності, що вимагає класифікації за ключовими параметрами: результатом праці, засобом праці. Інтелектуальна праця поділяється на інформаційно-ідеологічну, технологічну, управлінську. Відповідно до цього виділені якісні риси робітників інтелектуальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність / В. Д. Базилевич. - К. : Вид-во "Знання", 2006. - 431 с.
2. Геец В. М. Социально-экономические трансформации при переходе к экономике знаний / В. М. Геец // Социально-экономические проблемы информационного общества. - Сумы : Университетская книга, 2005. - С. 16-33.
3. Кендюхов О. В. Мотивация творческой интеллектуальной работы: исследование основных подходов / О. В. Кендюхов // Экономика Украины. - 2009. - № 3. - С. 23-25.
4. Моторна І. І. Персонал як основний ресурс нової економіки - економіки знань / І. І. Моторна // Україна: аспекти праці. - 2011. - № 7. - С. 32-39.
5. Щербак В. Г. Тенденції поширення інтелектуальної праці як чинник розвитку трудового потенціалу / В. Г. Щербак // Актуальні проблеми економіки. - 2010. - № 10. - С. 105-110.
6. Stiglitz J. E. The contributions of the economics of information to twentieth century economics / J. E. Stiglitz // Quarterly journal of economics. - 2000. - № 115 (4). - Pp. 1441-1478.
7. Reich R. B. I'll be short: essentials for a decent working society / R. B. Reich. - Boston : Beacon Press, 2003. - 136 p.
8. Connel R. W. Mapping the intellectual labor process / R. W. Connel, J. Crawford // Journal of Sociology. - June 2007. - vol. 43. - № 26. - Pp. 187-205.
9. Экономика знаний : [коллективная монография] / [отв. ред. В. П. Колесов]. - М. : ИНФРА-М, 2008. - 432 с.
10. Михнева С. Г. Интеллектуализация экономики: инновационное производство и человеческий капитал [Электронный ресурс] / С. Г. Михнева // Инновации. - 2003. - № 1. - Режим доступа : <http://stra.teg.ru/lenta/innovation/514/print>.
11. Мазурок П. П. Соціально-інституціональні основи формування ринку праці в Україні / П. П. Мазурок. - К. : ННЦІАЕ, 2005. - 426 с.
12. Маршалл А. Принципы экономической науки : в 6 кн. / А. Маршалл. - М. : Изд-во "Прогресс", 1993. - Кн. 4. - 549 с.
13. Мандибур В. "Людський капітал": об'єктивна економічна реальність чи ідеологема? / В. Мандибур // Україна: аспекти праці. - 2009. - № 4. - С. 26-33.
14. Смирнова Т. В. Критерии достойного труда в интеллектуальной деятельности : дисс. ... доктора экон. наук : 08.00.01 / Т. В. Смирнова. - М., 2010. - 320 с.
15. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп. - М. : Изд-во "Прогресс", 1966. - 462 с.
16. Резник В. Факторы автономии работника в условиях глобальной информатизации: теоретические предствления и украинские реалии / В. Резник // Социология: теория, методы, маркетинг. - 2012. - № 2. - С. 9-34.
17. Тоффлер Е. Третья волна / Е. Тоффлер ; [пер. з англ.]. - К. : Вид. дім "Всесвіт", 2000. - 480 с.
18. Масуда Й. Комп'ютопія / Й. Масуда // Філософська і соціологічна думка. - 1993. - № 6. - С. 36-50.
19. Кастельс М. Інтернет-ґалактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / М. Кастельс ; [пер. з англ.]. - К. : Ваклер, 2007. - 304 с.
20. Мей К. Інформаційне суспільство. Скептичний погляд / К. Мей ; [пер. з англ.]. - К. : К.І.С., 2004. - 220 с.
21. Иноземцев В. Л. Концепция постэкономического общества: теоретические и практические аспекты : автореф. дисс. на соискание уч. степени док. экон. наук : спец. 08.00.01, 22.00.03 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.postindustrial.ru/article8.shtml?article=211&page=25&type=8>.
22. Лебединцева Л. А. Социальная проблематика интеллектуальной деятельности / Л. А. Лебединцева // Вестник Тюменского государственного университета. - 2011. - № 8. - С. 73-79.
23. Бауліна Т. В. Прогнозування змін економічних чинників розвитку інтелектуального потенціалу реального сектора української економіки / Т. В. Бауліна // Україна: аспекти праці. - 2010. - № 4. - С. 24-27.
24. Василик А. В. Активізація інтелектуально-інноваційної діяльності як чинник конкурентоспроможності підприємства / А. В. Василик // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць. - Вип. 12. - К. : Київський університет, 2007. - С. 405-411.
25. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. - К. : Вид-во "Знання", КОО, 2001. - 254 с.

Чекушина Юлия,

*старший преподаватель кафедры менеджмента Днепропетровского института
Межрегиональной академии управления персоналом*

**ГЕНЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И СОДЕРЖАНИЕ КАТЕГОРИИ
"ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ ТРУД"**

В статье исследованы подходы к определению экономического аспекта категории "интеллектуальный труд". Предоставлен подробный ретроспективный анализ взглядов представителей различных направлений экономической теории на проблемы интеллектуального труда. Рассматриваются предложения современных исследователей по определению указанной категории. Сделан вывод о возможности исследования интеллектуального труда с применением трех подходов: причинно-следственного, факторного, личностного. Представлены характеристики работника интеллектуальной сферы.

Ключевые слова: интеллектуальный труд; характеристики интеллектуальной деятельности; интеллектуальный потенциал общества; интеллектуальная собственность.

Chekushina Yuliya,

*Senior lecturer of the Management Department,
Dnipropetrovsk Institute of the Interregional Academy of Personnel Management*

THE ORIGINS AND SUBJECT OF "INTELLECTUAL LABOR" CATEGORY

The main theme of the article is study of the basic approaches for explaining of economic aspect of the category of "intellectual labor".

Now will retain their significance production of material goods, but its economic efficiency will be determined by the degree of use of new knowledge, technology, modern management, as well as the increasing role of highly educated and highly skilled employees. The special status would acquire the means of production and transmission of knowledge and intellectual potential of human beings. Although Ukraine is still in the industrial stage, but gradually the computerization of society, the automation of production, the transformation of services in the dominant sector of the economy will give a significant increase in the quantity and share of knowledge workers. Despite the fact that the term "intellectual labor" is increasingly used in scientific economic literature, there are few attempts to give him a categorical documented and methodologically weighted definition. On the basis of epistemological analysis, we make and justify intellectual labor as an economic category. It can be also highlight the characteristics of intellectual employees. Retrospective of the views about different areas of economic theory to problems of intellectual labor are detailed analyzed. There are the conclusions about study of intellectual labor using three approaches: causal, factor, personal. Characteristics of employees in intellectual sphere are presented.

Keywords: intellectual labor; the characteristics of intellectual activity and intellectual potential of society; intellectual property.

REFERENCES

1. Bazilevich V. D. (2006), *Intellectual property*, Publishing house "Znannia", Kyiv, 431 p. (ukr).
2. Hieiets V. M. (2005), *Socio-economic transformations in transition to the economy of knowledge, Socio-economic problems of informative society*, Universitetska Kniga, Sumy, pp. 16-33 (rus).
3. Kendiukhov O. V. (2009), *Motivation of creative intellectual labor : research of basic approaches, Economy of Ukraine*, № 3, pp. 23-25 (ukr).
4. Motorna I. I. (2011), *Personnel as a basic resource of new economy is knowledge economy, Ukraine: aspects of the labor*, №7, pp. 32-39 (ukr).
5. Shcherbak V. G. (2010), *Tendencies of distribution of intellectual labor as factor of development of labor potential, The actual problems of the economy*, №10 pp. 105-110 (ukr).
6. Stiglits J. E. (2000), *The contributions of the economics of information to twentieth century economics, Quarterly journal of economics*, №115 (4), pp. 1441-1478 (eng).
7. Reich R. (2003), *I'll be short: essentials for a decent working society*, Beacon Press, Boston, 136 p. (eng).
8. Connel R. W., Crawford J. (2007), *Mapping the intellectual labor process, Journal of Sociology*, vol. 43. № 26, p. 187-205 (eng).
9. *Economy of knowledge: [collective monograph] (2008)*, Managing editor Kolesov V. P., INFRA-M, Moscow, 432 p. (rus).
10. Mikhneva S. G. (2003), *Intellectualization of economy : innovative production and human capital, Innovations*, № 1, available at: <http://stra.teg.ru/lenta/innovation/514/print> (rus).
11. Mazurok P. P. (2005), *Social and institutional bases of forming of labor market in Ukraine*, NNTSIAE, Kyiv, 426 p. (ukr).
12. Marshall A. (1993), *Principles of economic science*, Publishing house "Progress", Moscow, Book 4, 549 p. (rus).
13. Mundibura V. (2009), *«Human capital»: objective economic reality or ideologema?, Ukraine: aspects of the labor*, №4, pp. 26-33 (ukr).
14. Smirnova T. V. (2010), *Criteria of deserving labor are in intellectual activity*, Thesis for the degree of doctor of economic sciences after specialty 08.00.01 "Economic theory and history of economic thought", Moscow, 320 p. (rus).
15. Machlup F. (1966), *The production and distribution of knowledge in the United States*, Progress, Moscow, 462 p. (rus).
16. Reznik V. (2012), *Factors of autonomy of worker in the conditions of global informatization: theoretical presentations and Ukrainian realities, Sociology: theory, methods, marketing*, №2, pp. 9-34 (rus).
17. Toffler A. (2000), *Third wave*, Publishing house, "Vsesvit", Kyiv, 480 p. (ukr).
18. Masuda Yo. (1993), *Computer utopia, Philosophical and sociological idea*, №6, pp. 36-50 (ukr).

19. Castells M. (2007), *Internet-galaxy. Reasoning is in relation to the Internet, business and society*, Vucler, Kyiv, 304 p. (ukr).
20. Maye K. (2004), *Informative society. Skeptical look*, K.I.C., Kyiv, 220 p. (ukr).
21. Inozemtsev V. L. (1998), *Conception of posteconomic society: theoretical and practical aspects*: Thesis for the degree of doctor of economic sciences after specialty 08.00.01 «Political economy», 22.00.03 «Economic sociology», Moscow, 250 p., available at: <http://www.postindustrial.ru/articl8.shtml?article=211&page=25&type=8> (rus).
22. Lebedintseva L. A. (2011), *Social range of problems of intellectual activity*, Announcer of the Tyumen state university, №8, pp. 73-79 (rus).
23. Baulina T. V. (2010), *Prognostication of changes of economic factors of development of intellectual potential of the real sector of the Ukrainian economy, Ukraine: aspects of the labor*, №4, pp. 24-27(ukr).
24. Vasilik A. V. (2007), *Activation of intellectually-innovative activity as factor of competitiveness of enterprise, Theoretical and applied questions of economy, Sciences labors collection*, №12, Vidavnicho-poligrafichnyi tsentr "Kiyivskiy universitet", pp. 405-411 (ukr).
25. Grishnova O. A. (2001), *Human capital: forming in the system of education and professional preparation*, Publishing house "Znannia", Kyiv, 254 p. (ukr).

© Чекушина Юлія

Надійшла до редакції 10.07.2013

УДК 504:332.1

ЧЕЧЕЛЬ АННА,

кандидат наук з державного управління, доцент
Донецького державного університету управління

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ВИРІВНЮВАННЯ ДИСБАЛАНСУ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ

У статті обґрунтовано практичні заходи щодо усунення дисбалансу економічного становища регіонів та подолання наслідків світових фінансово-економічних криз шляхом уведення додаткових корегувальних екологічних коефіцієнтів до розрахунку міжбюджетних трансфертів. Це дає можливість оптимального розподілу фінансових ресурсів для задоволення реальних потреб місцевих бюджетів.

Ключові слова: корегувальні (вирівнювальні) коефіцієнти; промислові регіони; інтегральний показник людського розвитку регіону.

Постановка проблеми. Погіршення фінансово-економічної ситуації в Україні, що спостерігається останнім часом, зумовлене як внутрішніми, так і зовнішніми умовами. До основних негативних зовнішніх факторів можна віднести розгортання світової фінансової кризи, відсутність доступу до міжнародних ринків капіталу й різке падіння світових цін, попиту на українську експортну продукцію (метал, продукцію машинобудування, хімічної промисловості, сільськогосподарські товари). Серед внутрішніх факторів основні - накопичення значних валютних ризиків, дисбаланс у термінах залучення пасивів і розміщення активів у банківській системі, занадто висока залежність реального сектора економіки від зовнішнього кредитування, "заморожування" інвестиційних та інноваційних процесів на тлі політичної нестабільності. Сучасний розвиток світової економіки показує, що головною рушійною силою будь-якої національної господарської системи є регіони. Саме на рівні регіонів вирішуються питання відтворення продуктивних сил, реалізуються проекти соціально-економічного розвитку, задовольняються основні соціальні потреби населення. Тому дослідження регіонального управління соціально-економічними процесами, формування нової якості територіального управління стають надзвичайно

важливою науково-практичною проблемою, від вирішення якої суттєво залежать вихід із кризи й подальший розвиток усієї країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед публікацій вітчизняних дослідників державного управління регіональними процесами найбільш вагомими є роботи В. Гейця [1], Б. Данилишина [2], С. Дорогунцова, В. Міщенко, Я. Ковалю [4], В. Мамонової [6], В. Воротіна [5], В. Поповкіна [7] та інші, у яких всебічно розглядаються актуальні питання вдосконалення державного управління, децентралізації влади та розширення повноважень регіонів. Розвиток регіонів із урахуванням екологічної складової досліджується також у ряді праць закордонних фахівців [9-10]. Недостатньо розробленим залишається науково-методичне обґрунтування практичних заходів щодо усунення дисбалансу в розвитку регіонів і подолання наслідків негативних світових фінансово-економічних тенденцій, особливо в аспекті урахування екологічних наслідків економічного зростання в промислових регіонах.

Мета статті - обґрунтувати практичні заходи щодо усунення дисбалансу розвитку регіонів та подолання наслідків негативних світових фінансово-економічних тенденцій шляхом уведення додаткових корегувальних екологічних коефіцієнтів до розрахунку